

Джаман У.В.

студент,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВУЛИЦІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У ЛУЦЬКУ

Вулиця Лесі Українки у Луцьку має цікаву архітектурну спадщину, а її забудова характеризується стильовим різноманіттям. Проведення дослідження історичної забудови вулиці Лесі Українки сьогодні є досить актуальним, оскільки архітектурно-просторова організація вулиці порушена новобудовами, які стилістично часто не пов'язані з оточенням.

За річкою Глушцем, на передмісті Луцька знаходилося дві церкви: мурована – Святого Михайла та дерев'яна – Пресвятої Богородиці. На північ від названих церков, на святій горі стояв Пречистенський монастир, фундатором якого був великий князь київський Мстислав Володимирович Мономах. Туди від майдану перед міськими Глушецькими воротами вела Пречистенська дорога. З цієї стародавньої дороги починається історія сучасної вулиці Лесі Українки [1, с. 105].

Коли Волинські землі приєднали до Російської імперії, Дубнівська (недавня Олицька) слугувала основним зв'язком Луцька з російськими торговими та адміністративними центрами [1, с. 106]. У 1860-х роках через Луцьк вулицею Дубнівською проклали Києво-Брестське стратегічне шосе. Вулицю вимостили бруківкою. Її стали називати Шосейною. У другій половині XIX ст. у зв'язку з раптовим збільшенням міського населення на Шосейній вулиці відкриваються найбільші торговельні заклади в місті, готелі, ресторани, клуби, перші кінотеатри. В кінці XIX ст. вулиця стає головною.

За своє існування назва вулиці мінялася 13 разів: Пречистенська, Олицька, Дубнівська, Шосова, Імператора Миколи II, Головна, Ягелонська, Сталіна, Тараса Шевченка, потім знову Головна, Сталіна, пізніше Радянська. На початку 1990-х рр. одержала сучасну назву – Лесі Українки. Набагато частіше, ніж назви, вулиця змінювала свій вигляд, своє архітектурне обличчя. Не завжди вдавалося точно відтворити свій вигляд після пожеж переважно дерев'яних будівель. На початку

XIX століття, крім цегляних, на Шосовій з'являються будинки, нижня частина яких була цегляною, а друга – з дерева.

Вже у кінці XIX століття вулиця починає інтенсивно перебудовуватись. Окрасою Шосової вулиці стали два триповерхові будинки на перехресті, споруджені представниками найбагатшого на той час луцького родинного клану домовласників – Кронштейнів. Один з будинків, що знаходився на західній стороні вулиці, було споруджено за оригінальним проектом невідомого нині архітектора із Варшави [2, с. 3]. Оформлення фасаду будинку мало свої особливості, які дозволяють віднести його до необарокового стилю. У ньому розташувалося відділення Варшавського торговельного банку, а на першому поверсі запрацювала турецька кав'ярня [2, с. 3]. З приходом радянської влади споруду націоналізували та перепрофілювали на житловий будинок. На початку Другої світової війни під час одного з німецьких нальотів будинок був знищений. У радянський час (а саме з 1982 р.) на місці розкішного будинку звели ательє № 14, сьогодні відоме багатьом як ательє «Зося».

Зі східного боку Шосової у 1884-1890 роки звели будинок одного з видів російського цегляного архітектурного стилю, у якому нині розміщується Луцький базовий медичний коледж. Він був зведений з цегли двох відтінків – жовтого і червоного. Раніше ця споруда мала пишний декор: пілястри з капітелями, площини стін під вікнами оздоблені розетками рослинного орнаменту, художні ковані балкончики. На даху був гарний парапет з вазами, а центр фасаду на фронтоні прикрашав виліплений череп і зірка Давида [4]. До нашого часу фасади та унікальна ліпнина, на жаль, не збереглися. Краєзнавцю Олександрю Котису вдалося з'ясувати, що власник будинку Марк Кронштейн тривалий час не реставрував пишний декор свого будинку, який почав відпадати. Стан будівлі загрожував публічній безпеці, що викликало обурення магістрату, унаслідок будинок обтинькували на гладко [3].

Яскравим прикладом архітектури цегляного стилю є будинок за адресою вул. Лесі Українки 5, зведений у XIX ст. Нині пам'ятка архітектури. Відповідно до принципів стилю головний фасад характеризується дрібномасштабністю, насиченням декоративними деталями. Майже всю площину стіни першого поверху займають великі вікна-вітрини, другий поверх щедро насичений рельєфними пілястрами. Площину фасаду завершує широкий складний карниз, який відділяє багатоступінчастий аттик, декорований нішею із віконним прорізом.

Аналізуючи архітектуру вулиці Лесі Українки, можна спостерігати тенденцію, що вікна є одним із важливих елементів декору луцьких

будинків початку ХХ ст. На головних фасадах часто під однією аркою об'єднували по два чи три вікна, розділяючи ці групи пілястрами або здвоєними колонами, наприклад як у будинку за адресою вул. Лесі Українки 13, що був зведений у 1920 роках. Двоповерховий будинок чітко розділений на яруси, а фасад верхнього витриманий в еkleктичному стилі. Він щедро декорований ліпними деталями: кронштейнами, розетками, капітелями колон, архівольтами на віконних арках. У цьому будинку від 1929 року діяв приватний кінотеатр «Аpollo», який належав єврею Фроїму Бронфену. Сьогодні перший поверх будинку займає магазин «Шара», другий поверх є житловим.

У 1920 роках акціонерним товариством «Гранберг і Грінберг Стокгольм-Петербург» був збудований спеціальний будинок торгівлі гастрономічними виробами, нині відомий як будинок Меркурія, що на вул. Лесі Українки 32. Він є найяскравішим зразком архітектури модерну. Ця будівля приваблює своїм оригінальним декором: кутові та фасадні пілястри прикрашають маскарони та жезл бога торгівлі Меркурія, де шишечка на маківці символізує багатство, а змія, що його обвиває – мудрість. Фасад будинку асиметричний із чітким горизонтальним поділом на яруси та виділенням двох ризалітів по вертикалі. Над головним входом у будинок розміщене велике вікно, верхня площина якого декорована трапецієподібним сандриком, нижня – ліпним орнаментом, який поєднує зображення рослин і голови лева. Над ним знаходиться вікно, декороване аркою. Стіни будинку оздоблені кольоровими полив'яними вставками з геометричним орнаментом.

Вартий уваги будинок на вул. Лесі Українки 37, побудований у 1890 роках. У декоративному вирішенні фасаду будівлі яскраво виражений еkleктизм. Ця мурована, тинькована триповерхова споруда з композиційним центром симетричного фасаду в центральній частині, на якій виділяється зверху заокруглений вхід та вікна на кожному рівні, є зразком російського стилю, який розповідає про історію міста ХІХ ст. На поч. ХХ ст. тут розміщувався готель «Бель-В'ю». У 1916 р. певний час знаходилася міська управа. Сьогодні будинок потребує реставрації, зовнішній фасад знаходиться в аварійному стані.

Нині на перетині вулиць Кривогу Валу та Лесі Українки знаходиться камінь з надписом, який свідчить про те, що до початку ХІХ ст. у цьому місці закінчувалося місто, і на перехресті двох сучасних вулиць стояла міська брама. Поруч, за адресою Лесі Українки 53, знаходиться споруда з вежею, побудована у 1901 р. за ініціативи Абрама Глікліха. Нині

пам'ятка архітектури вдало реставрована і вважається зразком догляду за історичною забудовою. Результати досліджень краєзнавця О. Котиса свідчать, що зведення будинку не обійшлося без скандалу. Причиною було захоплення під час будівництва частини тротуару на теперішніх вулицях Лесі Українки та Кривогу валу. У Луцькій міській думі 22 вересня 1903 року обговорювали питання про захоплення частини землі вздовж двох вулиць [5]. Підтвердженнь подальших подій немає. Припущення, що Абрама Глікліха змусили перебудувати споруду є сумнівним, адже на той час він був дуже впливовим мешканцем. З приходом Першої світової війни споруда зі сторони Кривогу Валу (колись – вулиця Больничная) була пошкоджена, проте її відновили.

Від старої Шосейної, Ягелонської залишилися поодинокі цікаві споруди минулих років, проте більшість будинків перебудовано, розширено. Слід зауважити, що на сьогоднішній день нижні поверхи будинків «обростають» різними, іноді недоречними прибудовами.

Отже, архітектурна самобутність вулиці Лесі Українки у Луцьку, яка формувалася під впливом соціально-економічних та культурних умов різних епох, сьогодні потребує охорони та реставрації. По сьогоднішній день унікальний ландшафт, давні планування та забудова вулиці Лесі Українки зазнають суттєвих змін, в окремих випадках – негативних. Лише поодинокі споруди є зразком догляду за архітектурною спадщиною. Однак у більшості будівель фасад спотворений сучасними вивісками магазинів та закладів харчування.

Список використаних джерел:

1. Пясецький В., Мандзюк Ф. Вулиці і майдани міста. Історико-краєзнавчий довідник. Луцьк, 2005. 399 с.
2. Пясецький В. Е. Бомби для турецької кав'ярні. *Волинська газета*. 2008. 31 липня. С. 3.
3. Котис О. Марку, ти правий. Як луцький мажор спаскудив місто. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/366-marku-ty-ne-pravyi-iak-lutskyi-mazhor-spaskudyv-misto>
4. Котис О. Колесо історії. Незнані будинки Кронштейнів. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/news/view/9143-koleso-istorii-neznani-budynky-kronshteiniv>
5. Котис О. Найгарніший будинок в центрі Луцька будувався зі скандалом у 1901 році. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/news/view/17036-naihamishyi-budynok-v-tsentri-lutska-buduvavsia-zi-skandalom-u-1901-rotsi1>